

LA BIBLIOTHÈQUE DE LA SOCIÉTÉ AGRICOLE SERBE À BELGRADE

Historique de la plus ancienne bibliothèque
agricole de Serbie au XIXe siècle

dr. Olga Srdanović-Barać

La société pour l'Economie Rurale, et depuis 1881 la Société Agricole Serbe, fondée en 1869, a joué un rôle important dans le développement économique en Serbie. Au moment de la fondation de la Société, la Serbie était un pays agraire arriéré avec 90% de paysans. L'activité économique principale était l'élevage extensif de bétail et parmi les cultures dominait le maïs. Depuis l'insurrection la population a décuplé et les revenus sont restés les mêmes, c'est à dire bas et ils n'augmentaient qu'avec l'extension des terres arables à la suite du défrichement des forêts, ce qui avait pour conséquence des inondations et des torrents.

Grâce aux efforts de dr. Milovan Spasić, Directeur du service économique du Ministère de l'Agriculture Nationale, en 1869 est fondée la Société Agricole, qui en tant qu'avant-garde des institutions et interventions de l'Etat dans l'agriculture, durant des décades entières aura une influence décisive sur le développement de l'agriculture en Serbie. La Société pour l'Economie Agricole en Serbie, c'est à dire ses membres, d'éminents économistes, hommes politiques et personnalités culturelles, prendront par à l'élaboration des lois sur l'agriculture à l'organisation de premières expositions, à l'introduction de premières machines agricoles, de meilleurs semences, d'un choix plus large des plantes cultivées, ainsi qu'à une meilleure propagande de l'agriculture par la voie de l'édition. La société participera, en général, à toutes les actions importantes pour l'agriculture, et nombreuses sont celles qu'elle dirigera.

Un des moyens de base de travail de propagande technique de la Société pour l'agriculture a été la bibliothèque aussi. D'après la documentation de la Société, fondée en 1871 vraisemblablement aux débuts de la Société, la bibliothèque avait plusieurs catégories de matériel. Les plus importants dans la bibliothèque étaient sans aucun doute, les archives de la Société, les registres des membres, des procès-verbaux des séances, des rapports de l'Assemblée et des congrès, des manuscrits des publications. Le fond de base de la bibliothèque consistait dans les éditions de la Société même et entre autres surtout ses

organes »Težak« (Agriculteur) journal hautement spécialisé, édité sans arrêt presque jusqu'à nos jours, très important non seulement pour l'activité de la Société mais aussi pour l'histoire du développement agricole en Serbie. Outre »Težak«, le »Calendrier agricole«, le »Messager agricole«, la Société a édité plusieurs autres écrits scientifiques et documentaires. Mais elle recevait aussi de ses membres d'honneur, Serbes et Serbes de Voïvodine, en cadeau ou pour la présentation dans les revues leurs oeuvres scientifiques. On peut donc supposer que la bibliothèque de la Société possédait la majorité d'oeuvres du domaine de l'agriculture de la Serbie et de la Voïvodine, éditées jusqu'à la première guerre mondiale.

La Société coopérait étroitement avec les sociétés analogues de la Croatie, Slovénie, Russie, Tchécoslovaquie, Bulgarie. La Société possédait aussi la documentation scientifique des membres d'honneur des sociétés Yougoslaves et Slaves envoyées comme cadeaux. Ainsi la composition de cette bibliothèque est d'une importance considérable en tant que témoignage de la coopération étroite sur le plan économiques des peuples Yougoslaves et Slaves à l'époque des préparatifs de la lutte révolutionnaire. La Société achetait des oeuvres du contenu économique ou politique. La Société était abonnée à une douzaine de publications allemandes du domaine de l'agriculture, et en échange elle recevait la presse agricole des peuples Slaves ainsi que de nombreux journaux serbes.

La bibliothèque avait une salle de lecture, et parallèlement au développement de l'agriculture, elle renouvelait son fonds par de nouvelles oeuvres, et avant la première guerre mondiale, elle avait environ 2.500 livres, en langues slaves, en allemand, français et anglais. A présent la bibliothèque est dispersée, mais l'activité multiple de la Société, malgré la spécification fragmentaire de son inventaire, basée sur des données conservées citées dans l'annexe, permet d'avoir une idée approximative de cette bibliothèque comme base du travail des plus importantes organisations agricoles du XIXe siècle.

ДЕМОНСТРАЦИЈЕ СТУДЕНАТА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ 1902. ГОДИНЕ

После смрти краља Милана, јануара 1901. године, краљ Александар Обреновић настоји да ублажи лични режим, да омогући, иако контролисани, рад политичких странака, које су, до тада пригушене дворским апсолутизмом, преживљавале политичку кризу. Његов први потез у том правцу је избацивање из владе оних личности, које су биле „радикалима трн у оку.“ Предузете су мере за тешње зближавање радикала и напредњака, како би се обезбедила апсолутна већина у Народној скупштини. Прву удружену, фузионашку владу напредњака и радикала образује Михаило Вујић. Одмах затим почињу припреме за доношење новог устава. Нови устав, прокламован 6. априла 1901. године, предвиђа веће грађанске и демократске слободе у Србији, уводи дводомни систем државне власти и управе, скупштину и сенат. Да би један правни акт добио снагу закона, потребно је да га поред скупштине усвоји и сенат, чију већину чланова поставља владар. Помоћу ове реакционарне установе краљ паралише парламентарни режим, продубљује неслагања скупштине и сената, да би се на политичкој сцени појавио као тобожњи посредник и заштитник демократских права грађана. Најзад, октроисани Устав доводи до великог расцепа у радикалној странци. Већина радикалних лидера, на челу са Николом Пашићем приклања се двору, заборавља крваве прогоне радикала у вези са Ивањањским атентатом 1899. године. Млађи страначки прваци, самосталци, борбенији у политичким начелима, не признају априлски устав, улазе у политичку борбу.¹

Напредна великошколска омладина у Београду била је дубоко незадовољна политичким стањем у земљи. Она показује све веће интересовање за партијску борбу и друштвено-политичка збивања. На Великој школи поново оживљава делатност студентских клубова, чији је рад био пресечен после 1899. године. Највећи утицај на великошколце имају самосталски и социјалистички клуб, а било је и политички неопредељених студената. На седницама ђачких дружина воде се жучне дебате, не само о школским већ и о политичким питањима. Још више, скупштинске и сенатске галерије испуњене су до последњег места омладином, нарочито ако су се на дневном реду ових представничких тела налазиле дискусије о законским предлозима.²

У низу закона, које је према новом уставу требало да донесе Народна скупштина, уз потврду сената, највећу пажњу јавности привукао је Закон о зборовима и удружењима. Студентска омладина, опозиционе партије, и радничка класа са нестрпљењем очекују његово санкционисање. У средишту интересовања били су они ставови из закона, који одређују ко све може имати право гласа, под каквим условима полиција одобрава одржавање зборована. Под притиском скупштинске опозиције, народно представништво мења владин пројекат закона, сматра да право гласа треба што више проширити, а сузити утицај полицијске власти на организацију и одржавање конференција и зборована. Сенат се није слагао са скупштинским предлогом, посебно у вези са санкцијама које се примењују на организаторе

непријављених зборова; био је за примену строжих казни из кривичног закона. Ова неслагања између скупштине и сената користи краљ Александар. Вештим политичким маневрима настоји да што више паралише рад грађанских партија, да разбије њихове акције, спречи страначку борбу.³

Једанаестог марта 1902. године, у двора ни Велике школе, уступљеној сенату, трећи пут је разматран скупштински предлог Закона о зборовима и удружењима. После уводне речи председника сената Димитрија Маринковића, прешло се на дискусију. Министар унутрашњих дела упозорава сенаторе да је било формално правне несигурности у скупштини, приликом усвајања овог законског предлога, и да га краљ неће потписати. „Опште је мишљење да су те неправилности удешене да би се осујетило доношење Закона о зборовима и удружењима.“ Став радикалних сенатора, фузионаша, у првом реду страначког лидера Николе Пашића, решио је судбину овог закона. Сенат је са већином од 18 гласова, против 14, одбацио предложени текст Закона о зборовима и удружењима.⁴

Великошколска омладина, смештена на галеријама у сали сената, с великим интересовањем је пратила ток бурне дебате и опредељивање сенатора. У центру њене пажње био је иступ Николе Пашића, који се категорички залагао за сенатске измене предложеног правног акта. Тек што је записнички констатован резултат гласања, салом је одјекнуо једнодушан студентски протест: „Стидно! Брука! Живела слобода збора и договора! Живела скупштина! Доле с Пашићем!“ „Ти узвици били су тако демонстративни да је тога ради председник сената наредио да се публика из сенатске сале удаљи... Неки су учесници наставили вику по ходницима и на степеницама.“⁵ И овога пута великошколци су се осведочили да је сенат „реакционарно тело, које пркоси и смета уставном раду,“ као што је био случај и приликом усвајања закона о штампи и о општинама.⁶ Сваки даљи рад сената, после овога, био је практично онемогућен. „Студенти поломе нешто намештаја у сали и појуре да туку Пашића, али овај успе да побегне у једну собу и ту се закључа...“⁷

После овог драматичног сенатског заседања и нереди у сали, студенти демонстративно изађу пред зграду Велике школе избацујући паролу: „Доле с реакцијом и са-

мовољом! Доле с тиранијом и сенатом! Живела слобода и свест!“ На простору испред Велике школе број великошколаца се стално повећавао. Из суседних улица „публика се око ђака поче окупљати и за кратко време било је њих и публике толико да је слободан саобраћај био спречен.“ Ђаци су „пропустили и владу, па и све друге сенаторе, који су гласали против без једне речи. Видело се јасно да чекају Пашића. Но, Пашић није смео да изађе. На прозорима Велике школе појавише се преписивачи сенатски и њима су ђаци довикивали: Поздравите љубезно г. Пашића, реците му да ћемо га овде чекати, ма до зоре...!“⁸

Председник сената позива полицију да растера „скитнице и мангупе“. Из управе града убрзо стиже одред жандармерије на челу с полицијским писарима. Полицијски органи енергично захтевају од студената да се одмах разиђу, да омогуће јавни саобраћај и излазак из сената Николе Пашића. Ђаци су протестовали: „Доле с полицијом! Нек дође ректор!“ Великошколци су тврдили да они имају своју власт „и да ће се само њој повинovati, тако да је долазило до живљих објашњења и озбиљнијих сукоба.“ „Кад их је пак ректор позвао да се разиђу, ђаци су одговорили да неће, док се полиција не уклони...“⁹ Одмах затим „се отвори борба између ђака и полиције; жандарми, ножевима, револверима, пушкама, нападали су бесно на ђаке, који се браћаху голим рукама. По где-где се видео који ђачки штап, који је одбијао ударце разјарених жандара... Чули су се јауци и запомагање и ко год се нашао под кундаком није избегао грозне ударце... Већина жандара јавно је пунила мецима пушке и револвере. Четири убојна метка нађена су на улици...“ У сукобу с полицијом теже су повређени студенти Милан Ђорђевић и Будимир Стовраг. Група ђака, стегнута коњичком жандармеријом, спроведена је у Управу града.¹⁰ Сукоб се пренео и на улицу, између грађана и жандарма. Посланик Мика Радојковић, који се нашао испред Велике школе, директно хушка полицију да употреби ватрено оружје. Према полицијској пријави теразијског кварта главни и одговорни уредник Малог журнала, Петар Савић, „подстрекивао је ђаке и осталу публику да вичу...“ „Метеж се настави и на сокаку, јер жандарми насрнуше и на мирне гледаоце. Један патролција крвнички наср-

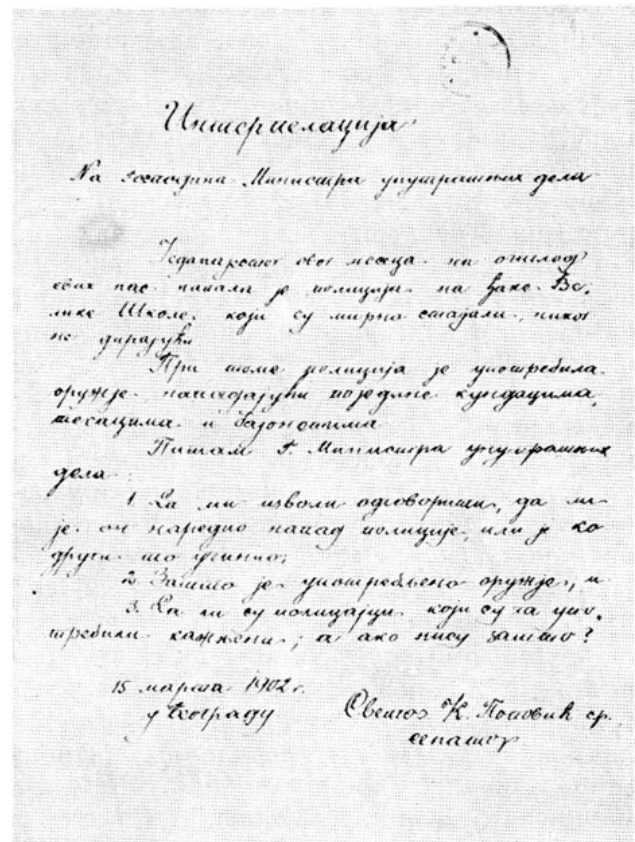
ну на једног младића, који је хтео својим послом проћи сокаком и поче га зверски ударати кундаком и цеви од пушке.¹¹

Први извештај о сукобу студената са полицијом пред зградом Велике школе, поднео је Управнику града Божи Маршићанину, старешина полицијског теразијског кварта Ј. Марковић. У њему, поред осталог, стоји: „Ђаци Велике школе незадовољни резултатима гласања од стране сенатора, направили су наред у жељи да нападну извесне сенаторе и да изазову у вароши метеж...“ Даље се истиче да су ђаци хтели да извижде Николу Пашића, „кога називају Мула...“¹²

Личном интервенцијом ректора Велике школе Милана Јовановића-Батута спречено је крвопролиће. Студенти су се, најзад, повукли у ходник Велике школе. Ослобођен је излаз и омогућено Николи Пашићу да изађе из сената и да се одвезе затвореним фијакером кући уз јако обезбеђење полиције. И сам ректор, у извештају Министарству просвете осуђује поступке жандармерије: ... „Полиција се у овом погледу показала колико неумешна, толико с друге стране очигледно груба... У растурању демонстраната послужила се и таквим мерама, које су биле не само излишне, него су понижавале и великошколце као академијске грађане. Ислеђење је наиме показало да су ученици Милан Ђорђевић и Љубомир Стовраг добили плитке ударце бајонетом, да су многи ученици, који су били пред школом, ударани, неки чак и кундацима, да су жандарми према ученицима били врло груби у изразима...“¹³

Поступак београдске полиције и жандарма према ђацима Велике школе брзо се прочуо у Београду и Србији. Читава напредна јавност оштро реагује на овај најновији насилни акт владе и краља Александра.¹⁴ Уредник Вечерњих новости поставља питање читаоцима: „Чему ово води? Кад увођење једног устава у живот иде својим неприродним током, кад се у нове законе уносе и такве одредбе, које су у контрадикцији са одредбама устава, онда ту нема ни искрене тежње за слободоумнијим установама, већ и ту је настало играње трчка...“¹⁵ Истога дана када су биле студентске демонстрације у Маломе журналу се појавио уводни чланак „Интересантне ствари“. У напису се осуђује сенат као непотребно и реакционарно тело, „јер је он тај који неће

да се у земљи уведе ред и мир...“¹⁶ Радничке новине такође осуђују сенат и жигосу насилни став полиције према великошколцима, указују на потребу повезивања

Интерпелација сенатора Светозара К. Поповића министру унутрашњих дела од 1. маја 1902 (Државни архив СР Србије)

L'interpellation du sénateur Svetozar K. Popović au Ministre de l'Intérieur, datant du 1-er mai 1902 (Archives d'Etat de la R. S. de Serbie)

студентске омладине с радничком класом и Београдским радничким друштвом. Доносећи поздрав студентима од југословенских радника у Паризу, орган српске социјал-демократије пише: „Допустите нам да поздравимо Ваш покрет и похвалну улогу, коју сте у последњим догађајима одиграли. У толико се више радујемо, што видимо да сте и Ви схватили ваш позив и следујете примерима Ваших другова на западу... Ваше манифестације против сената, као недемократске установе, са свим су оправдане. То цео свет признаје...“¹⁷ Социјалдемократски лист Хрватска слобода сматра да је за догађаје у Београду одговорна Радикална странка, која се удружена са двором све више удаљује од демократских начела.

„Како се некадашња радикална странка у Србији, пише Слобода, све више учвршћује на власти, то се од некадашње слободоумне странке полако ствара реакционарна буржоаска странка.“ Кад су демонстрације биле пренете на улицу, „пред свеучилиште, grubим начином, управо по руском узору, умјешала се српска полиција и жандармерија, злостављајући многе ђаке и скоро да није било крвопролиће . . .“¹⁸ Најзад, занимљиво је и писање Малих новина, које уређује Пера Тодоровић, један од оснивача радикалне партије: „Бачки немири у наше доба постали су скоро обична појава. Наша намера није да то прогласимо као неку ситницу, која се сваки час може догађати. Напротив, ово је појава за наше прилике веома жалосна и заслужује да се о њој у јавности озбиљно проговори . . .“ Редактор листа мисли да су друштвено-политички узроци студентских демонстрација широке политичке слободе у Србији. „Код нас се злоупотребљава све, па и политичке слободе“, пишу Мале новине.¹⁹

У Народној скупштини чули су се гласни протести народних посланика против напада београдске полиције на студенте Велике школе. Народни посланици, чланови самосталне радикалне странке, Љубомир Давидовић, Живојин Тајсић, и Светислав Симић, упућују у Народну скупштину писмену интерпелацију заменику министра просвете и црквених послова, министру правде, Драгутину Стаменковићу, 2. априла 1902. године. У том писаном документу констатује се, поред осталог, следеће:

„Једанаестог марта пред вече, после познате одлуке сената краљевине Србије, о закону о зборовима, наша великошколска омладина покушала је демонстрирати против те одлуке, коју она сматра за назадну и несавремену.

Свуда у свету, у културним државама и цивилизованом друштву, где свест грађана не подлеже полицијској цензури, демонстрације су не само допуштене, но и свакодневна појава, јер оне представљају живо јавно мњење, где плебисцита нема. У Србији, благодарећи погрешним појмовима, који опредељују право грађана, демонстрације се сматрају као зло, које треба гонити љутим бичем застарелих полицијских уредаба . . . На тај легалан протест (демонстрације — пр. С.И.) дошла је прво полиција да нашу омладину поучи грађанским врлина-

ма и да је разјури на начин за власт нимало похвалан . . .“ На крају, одлучан захтев да министар одговори да ли су студентске демонстрације угрозиле јавни ред.²⁰

Упоредо с протестом народних посланика заменику министра просвете, група посланика, самосталаца и либерала, на челу са Чедом Радојевићем и Иваном Павићевићем, поставља питање министру унутрашњих дела по чијем је наређењу извршен напад полиције и жандарма на великошколце, који су стајали пред Великом школом и зашто је том приликом „безразложно употребљено оружје“. Сматрају да одмах треба отворити истражни поступак против полицијских органа, који су учествовали у тучи студената, „или ће они остати и даље да у свакој прилици туку мирне грађане.“²²

Министар унутрашњих послова Никола Стефановић, звани „калауз“, иако упознат са акцијом органа безбедности, захтева од Управе града Београда опширан извештај о демонстрацијама студената Велике школе. У акту од 14. марта 1902. године, тражи се следећа информација: „Јесу ли одиста ђаци, или грађани, приликом овог изгреда тучени и повређени и који по именице, јесу ли се и који због тога обратили тужбом и против кога органа власти; је ли том приликом употребљено оружје, на који начин, због чега . . .?“ Из полицијског одељења Управе града одмах је стигао одговор:

„Једанаестог овог месеца, око 6 сати по подне, пред зградом овдашње Велике школе, у којој згради и сенат држи своје седнице, била се скупила једна група великошколаца, која је сваким тренутком постајала све већа. А када су извесни великошколци, после демонстрација у сенату поводом решавања закона о зборовима и удружењима, сишли такође на улицу, ова гомила постала је знатно већа и у редовима њеним опајала се раздраженост и говорило се да она хоће да демонстрира. Без обзира на захтев господина председника сената, који је тражио да се ова гомила растера, полиција, видећи ову раздражену гомилу, а имајући раније доставу, да су два великошколца дан раније оправљала револвере са изразом: да се нађу спремни за одбрану њиховог права, осећала је дужност да се на лицу места нађе и спречи евентуално вршење законом недопуштене радње. Како је ова гомила нагло расла, а око

ње почео се унаоколо окупљати свет, тако да је било око 500—600 душа; како је притом био спречен њоме саобраћај и трамваји и иначе, органи полицијски захтевали су, у име закона, да се ова гомила разиђе. Но, ни после многих опомена, саветовања и молби, гомила се није хтела разилазити. Она то није хтела учинити ни онда, кад ју је на то ректор Велике школе опоменуо, изјављујући да они неће да се разиђу. Према оваквом стању ствари, полицији није остало ништа друго, већ да ту гомилу силом растера, што је она и учинила... Насилно растеривање гомиле морало је безусловно у последицама имати: гурање, мување и друге појаве, које су у овом случају неизбежне, као год што је имало и тренутно одупирање појединаца уз употребу штапова... Органи полиције, који су у овој прилици употребљени, имали су своје прописно оружје, и да су они то оружје и употребили противу кога, управа не верује, зато што се до данас нико није жалио управи и да је повређен и да је иначе тучен. Према томе управа не зна ни да је који од њених органа учинио шта у овој прилици, што није требало да учини.²³

Сутрадан, после демонстрације пред Великом школом, 12. марта, клубови студената социјалиста и самосталаца у заједници са ђачком дружином Побратимство, организују збор у дворишту Велике школе. „Ректор је овај збор под извесним гаранцијама, најпре одобрио али кад је касније сазнао да ће Побратимство донети резолуцију, садржаја који би био противан школским законима и интересима овога завода ректор је тај збор Побратимства забрањено...“ Школска власт чини све да спречи ову јавну студентску манифестацију. Међутим, „ученици су се и поред те забране у одређено време скупили и у школском дворишту други збор без пријаве организовали и отворили.“ „Из сасвим поузданих извора“, ректор Милан Јовановић-Батут, дознаје да се на предстојећој конференцији „спремају предлози и одлуке, које би биле од веома штетних последица, не само по ученике Велике школе, но и по саму школу.“ Председник Побратимства, студент друге године техничког факултета, Милојко Требињац, одлучно одговара на ректорово упозорење да се збор не одржава: „Господине, нисам у могућности да збор одложим, а држим да треба да буде, да би се једном

сузбили ти гласови, који денунцирају великошколску омладину...“²⁴

Из сачуваних докумената види се да су организатори протестног збора били студенти: Тихомиљ Поповић, Василије Алексић, Петар Марковић, Јеврем Симић, Милојко Требињац, Стеван Живковић, Драгутин Ранковић, Владимир Павловић, Светислав Пауновић, Милан Драговић и други. Збору је председавао Петар Марковић, секретар је био Триша Кацлеровић, резолуцију читао Тихомиљ Поповић, а главни говорник био Драгутин Ранковић.²⁵ Интересантно је да нигде није истакнута улога Димитрија Туцовића у овом студентском покрету, тада секретара Београдског радничког друштва. Истина, Туцовић се налази на листи кажњених студената, који губе по један семестар студија без права на полагање испита. То доводи у сумњу тврђење Николе Поповића да је Димитрије Туцовић био главни организатор ове великошколске политичке акције. Такође је недовољно проучен став Јована Скерлића, доцента Велике школе и једног од уредника Радничких новина.²⁶

Чим је отворен непријављени збор студената у дворишту Велике школе, управа Велике школе је о томе обавестила полицију. Жандарми су брзо били на лицу места и блокирали све суседне улице, посебно главни излаз из Велике школе и споредни излаз у улици Вука Караџића. „Застава“ је о томе писала: „У то доба искрснуше на Великој пијаци, пред школом и у Васиной улици, од Империјала до Класне лутрије на једнаком остојању распоређени жандарми, а у Малом парку пијачном видео се мали полицијски штаб од једног члана управе и неколико полицијских писара...“²⁷

На завршетку студентског збора, уз једногласно одобравање присутних, прихваћена је следећа резолуција:

„Великошколска омладина услед јучерашњег зверског напада и употребе оружја пред зградом Велике школе, а на очиглед целокупне владе, решена да увек брани Уставом загарантована права српског народа и своју омладинску част, тражи сатисфакцију у томе:

Да Велика школа буде само дом великошколаца, нашто ју је њен племенити завешталац и наменио; у противном омладина оставља све просторије Велике школе сенату, чији је рад у основи противан демократским начелима великошколаца.“

Резолуцију је потписало око 250 студената; уручена је Академском савету Велике школе, Народној скупштини, али не и сенату.²⁸

Сви потписници резолуције, огромна већина студената Велике школе, престали су да долазе на предавања, почео је организовани бојкот ове највише просветне установе. При томе, великошколци су показали истрајност, борбеност и политичку зрелост. Академски савет је у неколико махова постављао рокове за прекид штрајка, позивао студенте да дођу на предавања, упозоравајући их да ће им одузети ђачке исправе и брисати их из списка студената Велике школе. Занимљиво је да се ниједан студент није одазвао позиву школских органа. Новосадска Застава је писала: „Великошколци не иду на предавања, чак ни женске, које нису потписале резолуцију.“²⁹ Према мишљењу великошколске омладине, највећи део одговорности за nerede на Великој школи, за заоштрене односе између студената и школских власти, сноси ректор Милан Јовановић. Постављен је захтев за његово смењивање, „чији су рад назвали продукцијом Владановштине...“ У таквим условима, министарство просвете се носило мишљу да затвори Велику школу, „пошто академска омладина ни мало неће да попусти у захтевима за тражење сатисфакције.“³⁰

Управа Велике школе која је била изнемањена студентском солидарношћу, тражи упутства од министарства просвете и владе. Званични органи власти сматрају да иза студентских немира на факултетима, стоје руководства опозиционих грађанских партија, које се залажу за веће демократске и политичке слободе у Обреновићевој Србији, „да је то немила појава и тежак грех на души онима, који овакве појаве подстичу и изазивају.“ И даље: „Шта је могла мислити та памет, која је такву одлуку (резолуцију) диктовала? Да ли су се могли надати да ће државна власт добровољно стукнути и попустити пред оваквим једним ђачким захтевом!? Или се могло помислити да ће се когод поплашити, кад је оваква одлука донешена.“³¹

Руководство Велике школе оснива Академски суд за ислеђење студентских поступака, у који улазе ректор Милан Јовановић-Батут, професори Сава Урошевић и Живојин Перић као чланови и деловођа

Ж. О. Дачић. У разматрању студентских демонстрација и објављивању ђачке резолуције донете на непријављеном збору, суд полази од Закона о Великој школи, донетог 17. марта 1864. године. Почела су дуга саслушавања великошколаца. У истрази је вршен притисак на појединце, потписнике резолуције, да јавно промене и осуде свој став. Занимљиво је да су сви студенти у извиђају пред школским властима дали писмене изјаве да се слажу са резолуцијом. Академски суд непрекидно ради више од 15 дана, до 1. априла. Тада је констатовано да су за немире на Великој школи и за држање непријављеног збора и прекид предавања одговорни сви студенти потписници резолуције. „Што се демонстрације тиче, стоји у пресуди, суд је утврдио да је она припремљена Пашићу сенатору.“ Бацају су намеравајући „излазак његов из сената увредљиво да пропрате.“³²

У извештају ректора Велике школе министарству просвете о кажњавању студената, 2. марта 1902. године стоји:

„Част ми је извести Вас да је јуче 1. априла у 4 часа после подне јавно саопштена пресуда Академског суда потписницима резолуције од 12 марта о.г. По пресуди:

А. Казне су	
1. На изгњење за свагда	1
2. На губитак два течаја без права на полагање испита	14
3. На губитак једног течаја без права на полагање испита	173
4. На тридесет дана затвора	23
	свега 211
Б. Ослобођени су	3
В. Нису могли бити суђени, јер нису дошли на саслушање	9
	укупно 223

Извештавајући Вас претходно само о резултатима ислеђења, част ми је јавити да ћу препис пресуде и протоколе ислеђења одмах поднети чим буду готови.“³³

Студенти су саслушали саопштење пресуде Академског суда у професорској канцеларији. „За тили час беше се испунила та соба ђацима, од којих скоро половина мораде остати у ходнику. Чуше се гласови — Хоћемо у салу, у нашу дворницу! А сенат? Нека се уклони!“³⁴ Када секретар комисије

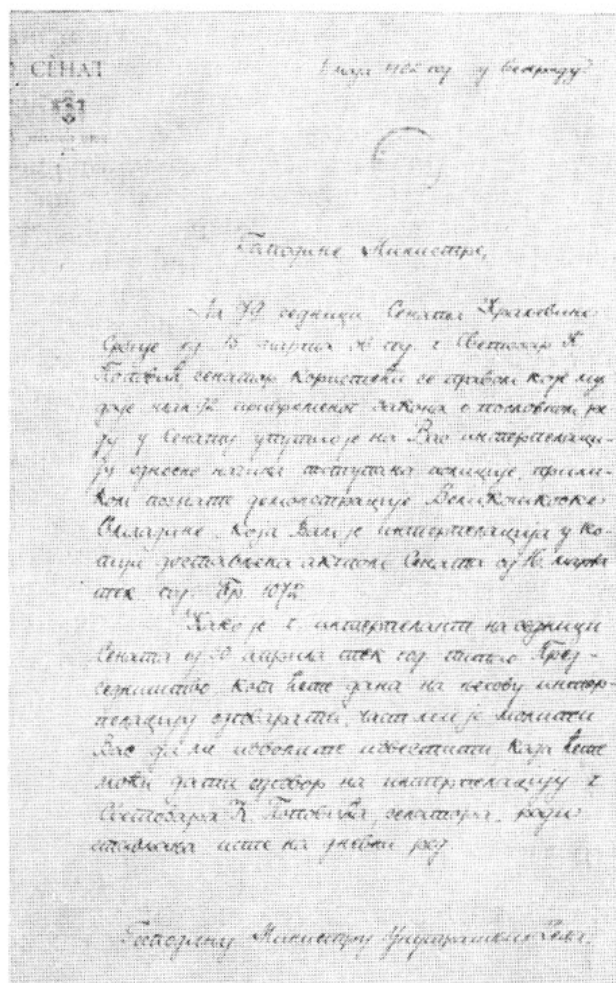
Дачић „беше завршио читање пресуде, у дворани наста урнебесна вика: Доле ректор! Уа! Уа! А затим почеше пиштати пиштаљке, које параху уши.“ Студенти напуштају зграду Велике школе уздигнуте главе, са испруженим песницама према сали, где је заседао сенат. Испратили су их укочени погледи жандарма, који су посели читав простор око Велике школе.³⁵

Великошколци улажу жалбу Академском савету на пресуду Академског суда. Њу је уручио управи школе студент Момчило Паштровић. Међутим, савет није ни разматрао жалбу, само је потврдио одлуку Академског суда, а као образложење навео разлог да великошколци нису свој протест „поднели у облику жалбе, кад им збор није могао бити допуштен, него су га извршили уз повреду ауторитета школске власти и што су у исти мах одрекли похађање предавања...“³⁶

Опозициони посланици у Народној скупштини жестоко нападају владу и министарство просвете због пресуде Академског суда Велике школе. Јер, „академски суд донео је одлуку, којој ће се тешко наћи сродног примера... Данас кад је пред народним представништвом законски предлог за успостављање универзитета, који треба да буде оно културно огњиште, где ће се загревати сви синови српског народа, нема сумње да овакве казне, речено је на једном скупштинском заседању, не само да не подижу углед нашег највећег просветитељског завода, но га унижавају на вредност какве полицијске школе...“³⁷ Забринут за судбину Велике школе, која је дуже време затворена, либерални сенатор Светозар К. Поповић, упућује интерпелацију министру просвете и црквених послова, 6. априла 1902. године:

„Услед познате демонстрације наше великошколске омладине предузете су према њој такве мере, какве нису никад употребљене од кад постоји Велика школа, јер раније она није никад била тако немилосрдно и грубо гоњена као што је то са њом био случај ових дана; никад она није била стављена у такав тежак положај да је дошао у питање опстанак њен. Наша великошколска омладина ових дана терана је с две стране: с једне стране од полиције са оружјем у руци, а с друге стране нелегалним наредбама ректоровим, који је велики труд уложио и све могуће пресуде

чинио, те да би овај наш највећи просветни завод што више унизио и то баш онда, када се у народном Представништву налази предлог о подизању велике школе на степен универзитета. Напомињем г. министру да учини упоређење између ове демонстрације и демонстрације, коју је наша омладина извршила 1899. године према Владану (Ђорђевићу — пр. С.И.) и његовом режиму...“ Сенатор Поповић енергично захтева од министра просвете да суспендује пресуду Академског суда пошто се она не заснива на закону.³⁸

Сенат захтева извештај од министра унутрашњих дела о поступку полиције према великошколцима (Државни архив СР Србије)

Le Sénat exige un rapport du Ministre de l'Intérieur sur le traitement des étudiants par la police (Archives d'Etat de la R. S. de Serbie)

Дневни лист, који се налазио на челу опозиционе штампе, напада пресуду Академског суда као „свирепу, деспотску, нечувену.“ Пореди је са демонстрацијама бо-

санских ђака у Бечу против босанског намесника Калаја. „Бечки универзитет био је много умеренији у одбрани Калаја, тврди Дневни лист, него београдска Велика школа у одбрани Пашића, иако је Бечки универзитет имао да кажњава ђаке туђе народности, а Велика школа нашу рођену децу...“³⁹ Браник изражава расположење народа: „Цело јавно мњење у Србији најоштрије осуђује ону драконску и реакционарну осуду, коју је Академски суд београдске Велике школе, по мигу данашње злосретне фузионашке владе, изрекао над великошколцима.“⁴⁰ Политички притисак грађанске опозиције у народној скупштини на владу и министра просвете, негодовање напредне београдске јавности на једну неправедну и незакониту одлуку Велике школе, принудили су краља Александра да поништи све казне студентима Велике школе. О томе је издат и посебан указ 15. октобра 1902. године. У њему стоји: „На основу члана 14 Устава и на предлог нашег Министра просвете и црквених послова, нашли смо се побуђени у путу милости ослободити казне све ученике Велике школе, који су пресудом Академског суда од 31. марта о.г. бр. 1098, осуђени, а који ранијим помиловањем нису обухваћени.“⁴¹

Велика школа у Београду није радила једно време. И међу професорима била је све јача она струја која увиђа да је нужно иселити сенат из зграде Велике школе и на

тај начин удовољити основним захтевима студената изнетим у резолуцији. У молби управе школе министарству просвете и црквених послова, поред осталог, стоји: „Академском савету Велике школе је дужност да највишој просветној власти постави своје раније мњење, на име, да држање сенатских седница у згради Велике школе врло рђаво утиче на њен рад. Одузете су јој многе просторије, постао је немогућан семинарски рад у целом једном факултету; политичко тело које своје седнице држи у школи од штетног је утицаја на научни дух школе и тих школски рад; осим тога, стављено у сред бујне ђачке средине, оно може да буде повод догађајима као што су последњи...“ Најзад, и званични државни органи су удовољили захтеву Ректората Велике школе и на тај начин прећутно прихватили резолуцију великошколаца. Сенат је пресељен у Старо здање, јер није желео да доживи још коју демонстрацију у осином гнезду на Великој школи.⁴²

Тако су у мартовским демонстрацијама 1902. године београдски студенти одбранили аутономију Велике школе. Њихов политички иступ наговестио је бурне догађаје у наредној 1903. години, који долазе као последица апсолутистичког режима краља Александра Обреновића и све веће афирмације у грађанском и политичком животу земље младе грађанске класе Србије.

Прилог

КАЖЊЕНИ СТУДЕНТИ ЗБОГ УЧЕШЋА У ДЕМОНСТРАЦИЈАМА 11. МАРТА 1902. ГОДИНЕ ОД СТРАНЕ АКАДЕМСКОГ САВЕТА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

I. Губи право на даље студије на Великој школи:
Марковић Петар.

II. Губе два семестра без права на полагање испита:
Тихомиљ Поповић, Василије Алексић, Михајло Миловановић, Јеврем Симић, Јован Маговчевић, Милан Драговић, Милојко Требињац, Ђорђе Јанковић, Драгомир Јанковић, Бранислав Ђукић, Стеван Живковић, Драгутин Ранковић, Владимир Павловић и Светислав Пауновић.

III. Губе један семестар без права на полагање испита:

Бранислав Јелесијевић, Драгутин Стаменковић, Милан Петковић, Александар Младеновић, Милосав Ристић, Стеван Аћимовић, Михајло Поповић, Драгомир Тодоровић, Сретен Поповић, Душан Милосављевић, Миленко Поповић, Милан Гавриловић, Димитрије Премовић, Едвард Гавриловић, Миливоје Бркић, Богомир Стокић, Милан Секулић, Милош Јовичић, Михајло Симић, Владимир Поповић, Миломир Милановић, Коста Стојановић, Милан Тодоровић, Драгутин Јакић, Милорад Илић, Илија

Красојевић, Петар Гачић, Чедомир Маринковић, ТРИФУН КАЦЛЕРОВИЋ, Јеремија Јеремић, Душан Симић, Бошко Бошковић, Коста Михајловић, Милан Пивљаковић, Марјан Вујовић, Миливоје Вучковић, Дејан Обрадовић, Атанасије Милојевић, Љубиша Јагодић, Властимир Амбрози, Милутин Сибиновић, Михајло Михајловић, Момир Поповић, Вићентије Ракић, Јован Тадић, Сретен Вукашиновић, Милутин Кокановић, Негослав Баја, Михајло Аћимовић, Милутин Гагић, Сима Пандуровић, Јован Обрадовић, Велимир Лазаревић, Сретен Кузел, Јован Нешковић, Милан Аћимовић, Миленко Стојић, Радован Здравковић, Риста Карљиковић, Милорад Полић, Милан Милијашевић, Светислав Предић, Лазар Марковић, Радоје Дединац, Миро Деловић, Душан Живановић, Живота Јанковић, Александар Андрејевић, Радомир Тодоровић, Јован Петровић, Милутин Поповић, Петар Туцаковић, Сотир Чохаџић, Милан Ђ. Николић, Владимир Станимировић, Драгутин Дучић, Хреља Ђорђевић, Петар Нешић, Милан Подградски, Драгољуб Шундеровић, Властимир Станимировић, Живојин Рашковић, Александар К. Петровић, Никола Васиљ, Никола Величковић, Стеван Чочоћ, Ђорђе Мијовић, Данило Јовановић, Нешко Смиљанић, Драгољуб Милићевић, Живко Јовановић, Никола Остојић, Богдан Богдановић, Милан Ђорђевић, Момчило Радовановић, Владислав Недељковић, Милан Миладиновић, Коста Маринковић, Божидар Стојадиновић, Јакочи Ђуричић, Јован Станојевић, Владимир Стојадиновић, Бранко Поповић, Милосав Петровић, Велимир Рајић, Михајло Ристић, Алекса Томић, Жарко Глигоријевић, ДИМИТРИЈЕ ТУЦОВИЋ, Александар Ј. Петровић, Никола Парчевић, Страхинја Петровић, Никола Марјановић, Милутин Чакић, Војислав Прокић, Љубомир Вујић, Илија Милутиновић, Светозар Марјановић, Ђорђе Миловановић, Светолик Михајловић, Душан Капетановић, Михајло Николајевић, Душан Марјановић, Љубомир Ранковић, Бранислав Стојадиновић, Светозар Петровић, Клементије Буковац, Љубиша Димић, Коста Јовановић, Предраг Лукић, Драгољуб Протић,

Светозар Ковић, Милан Блажић, Ђорђе Поповић, Душан Димитријевић, Боривоје Јанковић, Милорад Радосављевић, Јаков Овадија, Милосав Мелентијевић, Милоје Јовановић, Светозар Теодосијевић, Будимир Стовраг, Никола Миленковић, Милован Аранђеловић, Драгослав Костић, Милорад Миливојевић, Будимир Ђорђевић, Радомир Шајковић, Вујица Миџић, Милан Сретеновић, Јован Антић, Михајло Живковић, Михајло Јовановић, Михајло Палигорић, Стеван Спасић, Тихомиљ Маринковић, Војислав Анђелковић, Драгомир Милојевић, Душан Радојевић, Михајло Дојчиновић, Урош Петровић, Милан Ј. Пешић, Милорад Пантелић, Станоје Михајловић, Жарко Миловановић, Ђорђе Атанасијевић, Мирослав Јанковић, Љубомир Бојовић, Никола Станојевић, Милан Нешић, Илија Чворић и Срећко Трипковић.

IV. Кажњени затвором по 30 дана:

Јеврем Ђуричић, Светислав Ђорић, Драгутин Димитријевић, Јован Алексић, Коста Спасић, Милан Цветковић, Лазар Јанкуловић, Јеврем Тадић, Борисав Миленковић, Милорад Поповић, Радомир Предић, Петар Николић, Боривоје Павловић, Милан Спасић, Живан Терзић, Тихомиљ Нешић, Милан Стевановић, Димитрије Тасић, Јеврем Пантелић, Милош Секулић, Владимир Стефановић, Момчило Паштровић, и Валисије Ракетић.

V. Нису дошли на саслушање Академског суда:

Андрија Дамјановић, Д. Петровић, Јован Ст. Јанковић, Живојин Јанићијевић, Владимир Јаковљевић, Владимир Петровић, Милан Димовић, Михајло Стојановић и Светозар Маџић.

VI. Ослобођени казне у недостатку доказа:

Лазар Кречковић, Никола Радивојевић и Стеван Пејић.
На крају документа стоји потпис чланова Академског суда Велике школе у саставу: др Милан Јовановић-Батут, председник суда, судије професори: Сава Урошевић и Живојин Перић и пословођа Ж. О. Дачић.⁴³

НАПОМЕНЕ

¹ Српске новине 1, 2. I 1901; 76, 6. IV 1901. Жив. Живановић, *Политичка историја Србије IV*, Београд 1925, 243. В. Чубриловић и В. Ђоровић, *Србија од 1858 до 1903*, Београд, 181. Слободан Јовановић, *Влада Александра Обреновића III*, Београд, 1936, 100. Тришпа Кацлериовић, *Мартовске демонстрације и мајски преглед 1903*, Београд, 1950, 30.

² Ж. Младеновић, *Младост Јована Скерлића*, Београд, 1940, 241, 244. Т. Кацлериовић, н.

дело 30. Димитрије В. Ђорђевић, *Великошколска омладина у борби против личног режима краља Александра Обреновића*. Историјски преглед 2, Загреб, 1957, 166.

³ Жив. Живановић, н. дело 246. С. Јовановић, н. дело 154. Радничке новине 11, 16. III 1902. Свечана сала Велике школе служила је за конференције, прославе и приредбе, а у њој је заседао и Сенат од 1901. године. Стогодишњица филозофског факултета, Београд, 1963,

51. Б. Ђорђевић, *Универзитет у Београду 1863—1963*, Годишњак града Београда, књига IX—X, Београд, 1962—1963, 24.

⁴ Вечерње новости 72, 14. III 1902. Мале новине 71, 12. III 1902; 72, 13. III 1902. Браник 32, 14(27) III 1902. Србобран 57, 13(26) III 1902. Застава 60, 16. III 1902. Касније је Пашић дао изјаву у полузваничном Дневнику, у којој жали што га омладина није разумела. Наводно, гласао је у сенату против закона о зборовима и удружењима, јер закон не одговара „начелима радикалне странке.“ „Боље је, према мишљењу Пашића, мало причекати, па добити добар закон, но усвојити крњ и непотпун.“ Наравно, ова изјава Николе Пашића није никог уверила у праве разлоге његовог става.

⁵ Архив Социјалистичке Републике Србије, даље Архив СРС, Министарство просвете и црквених послова ф. XXXV, 166, 1902.

⁶ Браник 32, 14 (27) III 1902. године.

⁷ Т. Кацлеровић, н. дело 30.

⁸ Архив СРС, Мин. просвете ф. XXXV, 166, 1902. године. Вечерње новости 70, 12. III 1902. године. Застава 58, 14. III 1902. године.

⁹ Исто.

¹⁰ Архив СРС, Велика школа, ф. III, 25, 1902. Радничке новине 11, 16. III 1902. године. Мале новине 71, 12. III 1902. Застава 58, 14. III 1902. год.

¹¹ Историјски архив града Београда, фонд Управе града Београда, Ибр. 2146, 1902. године. Одмах после студентских демонстрација полиција је извршила претрес редакције Малог журнала. Заплењено је 20 ђачких писама „сумњиве садржине“. На редакцијском столу пронађени су припремљени дописи: *Исправка Ранка Тајсића, Допис Ђуре Мијатовића из Наталинаца, Докле ћемо трпети странце, Кооперација и социјализам, Гледиште утописког социјализма, Материјалистичко схватање историје* итд. Документа су предата управнику града Божи Маршићанину. Допуна, Вечерње новости 70, 12. III 1902. године.

¹² Исто.

¹³ Застава, 58, 14. III 1902. Допуна, Ист. архив града Београда, фонд Управе града Дбр. 2146, март 1902. године.

¹⁴ Архив СРС, Велика школа, Дбр. протокола 6248 од 17. марта 1902. године; ф. 39, 131. 1902. Застава 58, 11. III 1902. Браник 73, 16 (29) III 1902. год.

¹⁵ Вечерње новости 70, 12. III 1902; 72, 14. III 1902. године.

¹⁶ Историјски архив града Београда, Управа града Београда. Дбр. 2146, марта 1902. године. Власти су оптужиле главног и одговорног уредника Малог журнала Петра Савића да има директну везу са великошколским демонстрацијама.

¹⁷ Радничке новине 16, 21. III 1902. године.

¹⁸ Слобода 7, 4 травањ 1902. године.

¹⁹ Мале новине 73, 14. III 1902. године.

²⁰ Архив СРС, Министарство унутрашњих дела, даље МУД, п. одељење, Дбр. протокола 7697, 1902. године.

²¹ Стенографске белешке народне скупштине, даље СБНС, за 1901/1902. годину, књига III, Београд 1902, 5946, 5947. Застава 59, 15. III 1902.

Мале новине 92, 2. IV 1902. Вечерње новости 71, 13. III 1902.

²² СБНС за 1901/1902. годину, књига III, Београд, 1902, 5226 Архив СРС, МУД. ф. 42, 105, 1902. године.

²³ Архив СРС, МУД, п. одељење ф. 42, 99, 1902. године; дбр. протокола 6031. од 14. марта 1902. године.

²⁴ Архив СРС, Велика школа, ф. III, 47, 1902; ф. VI, 282, 1902; ф. VII, 72, 1902. године. Мале новине 73, 14. III 1902. Застава 59, 15. III 1902. Ђачка дружина Побратимство основана је на Великој школи 1867. године. Циљ је организације био „гајење мисли о уједињењу и ослобођењу Српства међу Великошколцима, а по могућству и осталом омладином српском.“ Више о овом ђачком удружењу: Л. Зрнић, *Српске ђачке дружине*, Београд, 1912. Ст. Станојевић, Народна енциклопедија књ. III, Загреб, 1928, 412.

²⁵ Архив СРС, Велика школа, ф. III, 104, 1902. године. Архив СРС, Министарство просвете ф. XXXV, 166, 1902. године. Т. Кацлеровић, н. дело, 31.

²⁶ Институт за Раднички покрет Социјалистичке Републике Србије, Збирка Трише Кацлеровића број 223. Архив СРС, Велика школа, дбр. протокола 764. Н. М. Поповић, *Димитрије Туцовић*, Београд, 1934, 53. Јован Скерлић, доцент Велике школе отпуштен је из државне службе после студентског покрета 1902. године. Сем тога министарство просвете и црквених послова, почиње размештај београдских професора у унутрашњост. Штампана 13, 21. IX 1902. године. Архив СРС, Велика школа, ф. VI, 282, 1902; ф. III, 47, 1902. године.

²⁷ Застава 75, 4. IV 1902. године.

²⁸ Архив СРС, Велика школа, ф. VI, 282, 1902; ф. III, 136, 1902; ф. III, 104, 1902. године. Слобода 6, 13. III 1902. године. Браник 33, 16 (29) III 1902. Радничке новине 11, 16. III 1902. Мале новине 72, 13. III 1902. године.

²⁹ Архив СРС, Велика школа, ф. III, 136, 1902. године. Застава 60, 16. III 1902. године; 89, 23. IV 1902. Мале новине 79, 20. III 1902. Браник 35, 21. III (3. IV) 1902. године.

³⁰ Вечерње новости 77, 19. III 1902. године. Застава 74, 3. IV 1902.

³¹ Мале новине 72, 13. III 1902; 73, 14. III 1902. године.

³² Архив СРС, Велика школа, ф. VI, 282, 1902. године.

³³ Архив СРС, Министарство просвете ф. XI, 91, 1902. године.

³⁴ Застава 75, 4. IV 1902. године.

³⁵ Архив СРС, Велика школа, ф. VII, 72, 1902. године; ф. VI, 205, 1902; Мин. просвете XXXV, 166, 1902. године. Читава документација са саслушања студената Велике школе налази се у Архиву СРС, М. прос. ф. XXXV, 166. Браник 41, 4 (17) IV 1902. Мале новине 92, 2. IV 1902. године. Застава 75, 4. IV 1902. године.

³⁶ Архив СРС, Велика школа, ф. III, 25, 1902. године.

³⁷ СБНС за 1901/1902. годину, књига III, Београд, 1902, 5946.

³⁸ Архив СРС, Министарство просвете, ф. XI, 46, 1902. године.

³⁹ С. Јовановић, н. дело 236.

⁴⁰ Браник 42, 6 (19) IV 1902. године.

⁴¹ Архив СРС, Министарство просвете, ф. XXXV, 166, 1902. године.

⁴² Архив СРС, Велика школа, ф. III, 25, 1902. године. Застава 78, 7. IV 1902. године. Т. Кацлеровић, н. дело 31.

⁴³ Архив СРС, Министарство просвете, ф. XXXV, 166, 1902. године.

LES DÉMONSTRATIONS DES ÉTUDIANTS DE LA HAUTE ECOLE EN 1903

dr. Stevan Ignjić

A l'époque du régime totalitaire du Roi Alexandre Obrenović, la jeunesse estudiantine n'était pas contente de la situation politique en Serbie. Elle montre un intérêt grandissant pour la vie politique, elle manifeste ouvertement son désaccord avec la politique officielle du pays. A la Haute Ecole l'activité des clubs et des associations renaît.

La jeunesse estudiantine manifeste un intérêt particulier pour la vie publique et politique au moment où à l'Assemblée et aux réunions du Sénat des projets de nouvelles lois sont discutés. Le onze mars 1903, dans la salle d'honneur de la Haute Ecole, cédée au Sénat, la Loi sur les meetings et sur les associations était débattue. Toutes les places, réservées au public, dans les galeries, étaient remplies par les étudiants. L'attitude des députés radicaux, fusionistes et en premier lieu de leur leader Nikola Pašić, a réglé la question de cette Loi, elle a été rejetée par 18 voix contre 14. Dès qu'ils ont appris le résultat du vote, les étudiants ont commencé à protester contre les sénateurs, les fusionistes et Pašić.

Les étudiants sont sortis devant la Haute Ecole en criant des slogans: «A bas la réaction et l'arbitraire! A bas la tyrannie et le Sénat! Vive la liberté et la conscience». Devant l'immeuble et autour des étudiants, des citoyens commençaient à se grouper, les communications publiques ont été arrêtées. Il était évident que les étudiants attendaient que Nikola Pašić sorte de la salle du Sénat. Sous peu un détachement de police arriva, avec un commissaire de police en tête. Les organes de police ont exigé des étudiants de se disperser. En réponse les étudiants ont commencé à protester: «A bas la police!» Les étudiants et la police sont entrés en conflit. «On entendait des cris et des appels au secours, celui qui se trouvait à la portée des coups de crosses ne pouvait pas les éviter.» La cohue a continué dans les ruelles, parce que la police s'en prenait aux passants tranquilles. Grâce à l'intervention du Recteur de la Haute Ecole le massacre a pu être évité, ensuite les étudiants se sont retirés dans les couloirs de l'école et le passage par l'entrée principale de l'immeuble a pu être dégagé.

Les mesures de la police de Belgrade contre les étudiants a rencontré la réprobation unanime de l'opinion publique entière. Tous les journeaux libéraux de la ville affirment que la faute de cet incident incombe à la police et à la Direction de la Haute Ecole. Aux sessions de l'Assemblée et du Sénat les députés de l'opposition ont formulé des protestations contre les autorités et la police.

Le lendemain de la démonstration, le 12 mars, les clubs des étudiants socialistes et indépendants en collaboration avec la société des lycéens «Pobratimstvo», ont organisé un meeting de protestation dans la cour de la Haute Ecole, sans l'accord préalable des autorités de l'Ecole.

Cette réunion a apporté une résolution exigeant énergiquement le déménagement du Sénat de l'immeuble de la Haute Ecole et le respect des droits démocratiques des étudiants.

Les signataires de la résolution, environ 250 étudiants, ont commencé un boycottage unique de la Haute Ecole, à toutes les Facultés les cours ont été interrompus. Les autorités de l'Ecole, avec le Recteur Milan Jovanović Batut en tête, forment un tribunal académique, l'enquête commence avec des interrogatoires, jugement. Le premier avril le tribunal académique rend public le verdict suivant: l'étudiant Petar Marković est expulsé de la Haute Ecole, 14 étudiants perdent deux semestres sans droit de passer leurs examens, 173 étudiants perdent un semestre, également sans droit aux examens et 23 sont punis de 10 jours de prison.

De nouveau l'opinion publique de Belgrade réagit énergiquement contre cette décision injuste et partielle. Sous la pression de l'opinion publique, des journeaux d'opposition, des députés libéraux de l'Assemblée et devant le mécontentement d'un grand nombre de professeurs de la Haute Ecole, le Roi Alexandre, sur la proposition du Ministre de l'Education Nationale, annule la décision du Tribunal Académique de la Haute Ecole.

Le Sénat a dû déménager de l'immeuble de la Haute Ecole. Ainsi par les démonstrations du mois de mars 1903, les étudiants de Belgrade ont sauvé l'autonomie de la Haute Ecole et leurs organisations estudiantines.

